

Wat weten we met zijn allen over de zee? En staat deze kennis in verhouding tot het belang van zeeën en oceanen voor onze samenleving? Wat willen we graag bijleren over dit zilte nat? Met deze vragen bestookten we - in het kader van een door VLIZ begeleide stage en afstudeerwerk aan de Arteveldehogeschool - niet minder dan 1250 Vlaamse jongeren en senioren. Zonder hier op de details van deze grootschalige bevraging te willen ingaan (die je overigens wel kunt raadplegen in het artikel 'Wat weten we over de zee? ...' in dit nummer), is één van de hoofdconclusies dat er nog werk aan de winkel is. Tevens kwam naar voor dat er vooral een informatienood is over onderwerpen die op één of andere wijze het directe welzijn van mens en dier kunnen bedreigen. Als redactie van een infoblad over kust en zee spreekt het voor zich dat we deze boodschappen graag ter harte nemen en er alles zullen aan doen om nog meer en betere duiding te geven naar een zo breed mogelijk publiek. In dit verband brengen we in dit nummer o.a. een bijdrage over stuivende duinen. Deze kunnen - zoals het geval was in het voorjaar 2005 toen het ontmoetingscentrum Calidris te Westende dreigde bedolven te geraken onder opstuivend zand - een acuut gevaar vormen voor allerlei infrastructuur. Anderzijds vormen ze ook een wezenlijk onderdeel van de leefomgeving die duinen zijn voor allerlei dieren en planten. Ook in dit nummer kun je basiskennis opdoen over scheepsbouw, en de naamsverklaring vinden van het begrip 'zandbank' en van de ondiepte genoemd de Trapegeer.

Wij zijn ervan overtuigd dat het begin van alle wijsheid in het vergaren van de nodige achtergrondkennis ligt. Deze overtuiging lag ook aan de basis van de ontwikkeling van de Kustatlas, die vorig jaar door het Coördinatiepunt Duurzaam Kustbeheer (een samenwerkingsverband tussen de provinciale, Vlaamse en federale overheid en het VLIZ) werd uitgebracht. Omdat dit gedrukte standaardwerk intussen volledig uitgeput is, werd beslist een digitale tegenhanger te ontwikkelen, die vrij beschikbaar is gemaakt via een interactieve website (<http://www.kustatlas.be>) en waarover je meer kunt lezen in de rubriek 'In de branding' achteraan dit nummer. Via deze site kun je ongelimiteerd kaarten van de Vlaamse kust en zee opvragen of zelf samenstellen, allerlei gegevens opsnorren of antwoorden vinden op veel gestelde vragen.

Rest ons alle lezers een sfeervolle kerstvakantie en prettige feestdagen toe te wensen, om straks met vernieuwde energie 2006 te kunnen tegemoet treden!

WAT WETEN WE OVER DE ZEE? EEN ONDERZOEK NAAR DE KENNIS EN INFORMATIENODEN BIJ JONGEREN EN SENIOREN

'Zeekennis' staat niet specifiek ingeschreven in de leerplannen van het onderwijs. Het onderwerp 'zee' duikt dan ook slechts sporadisch op binnen de verschillende vakken. Nochtans bedekt de zee 2/3 van het aardoppervlak, wordt ons weer op zee gemaakt, gebeurt meer dan 90% van alle vrachtvervoer over zeeën en oceanen, en zijn er nog tientallen voorbeelden aan te halen die aangeven hoezeer het zilte nat ons leven beïnvloedt en bepaalt. Volstaat de basiskennis die we opdoen in het dagelijkse leven en via het onderwijs wel om het hoofd te bieden aan de uitdagingen waarvoor de zee ieder van ons stelt? Of laat ze veeleer te wensen over en is er nood aan bijkomende, meer gerichte zee-informatie?

Wij zochten het uit in het kader van een afstudeerwerk aan de Arteveldehogeschool en polsten tevens naar welke informatie men over de zee wil verkrijgen en via welke weg. Twee technieken werden hierbij gehanteerd:

- een uitgebreide schriftelijke **enquête** van senioren (451) en zesdejaars ASO (734), telkens verdeeld over kustgemeenten en binnenland (Oost- en West-Vlaanderen), aangevuld met een beperkte bevraging bij 44 zeewetenschappers,
- een beperkte **brainstorming** rond informatienoden met een 8-tal personen uit verschillende geledingen van de samenleving (een zogenaamde 'nominale groepstechniek').

Om te achterhalen wat Vlamingen weten over zee en kust, werden in het kader van een afstudeerwerk aan de Arteveldehogeschool bijna 1250 jongeren en senioren ondervraagd

DD

Volstaat de basiskennis die we opdoen in het dagelijkse leven en via het onderwijs wel om het hoofd te bieden aan de uitdagingen waarvoor de zee ieder van ons stelt?

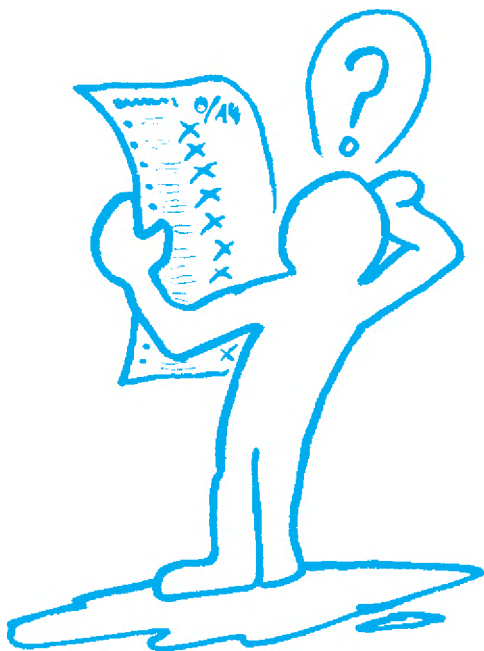
In wat volgt leer je wat we met zijn allen weten, niet weten en altijd al hadden willen weten over de zee!

Wat we weten en niet weten over de zee

De kennis van de zee polsten we aan de hand van een gevarieerde set van 14 meerkeuzevragen (zie kader: 'Test je kennis van de zee!'). Op elk van de vragen volgde telkens de keuze uit drie mogelijke antwoorden (of het antwoord: "ik weet het niet"). Het voordeel van deze techniek - in plaats van open vragen waarop de geënquêteerde zelf het antwoord moet neerschrijven - is dat een hogere respons kan worden afgedwongen (want sneller in te vullen) en dat ook de verwerking veel vlotter verloopt.

We weten met zijn allen té weinig over de zee

Over alle doelgroepen heen noteerden we een totaalscore van slechts 52%. Vooral de vragen over de golfbreker (13), het bevrozen van zeewater (9), regressie en transgressie (8), de oorzaak van het zout zijn van de zee (5) en de gemiddelde diepte van de Noordzee (7) leverden problemen op (56-87% verkeerde antwoorden). Eb en vloed (2), strandreiniging (6), meest gevangen vis (4), verschil zeezoogdieren en vissen (1) en de volgorde van de kustgemeenten (14) deden het wel goed met 62-80% goede antwoorden. Hoewel natuurlijk kan gediscussieerd worden over de moeilijkheidsgraad van de gestelde vragen, blijft het toch wel merkwaardig dat bijvoorbeeld amper 28% van de ondervraagden weet dat stilstaand zeewater niet bij 0° C - zoals voor zoet water het geval is - maar bij een lagere temperatuur bevriest en dat slechts 13% weet dat strandhoofden

Test je kennis van de zee!

Hieronder vind je de 14 meerkeuzevragen die in een enquête aan 1250 personen werden voorgelegd. Wil je weten hoe je het er zelf van afbrengt, los dan eerst de vragen op en vergelijk nadien je antwoorden met de juiste antwoorden onderaan dit kader:

1 Wat is het verschil tussen zeezoogdieren (bv. walvissen) en vissen (bv. haaien)?

- ☐ a vissen eten geen plankton (kleine organismen in zee) en zeezoogdieren wel
- ☐ b vissen hebben een rugvin en zeezoogdieren niet
- ☐ c zeezoogdieren moeten boven water naar lucht happen, een vis niet

2 Door wat wordt eb en vloed voornamelijk veroorzaakt?

- ☐ a vooral door de dominante westenwind
- ☐ b vooral door de aantrekkingskracht van de maan
- ☐ c vooral door de aantrekkingskracht van de zon

3 Wat is er speciaal aan de Zeebrugse zeehaven?

- ☐ a het heeft een buitenhaven in de zee
- ☐ b het is de grootste haven van België
- ☐ c het is de enige haven in de wereld waar er zo veel containerschepen kunnen aanmeren

4 Welke vis wordt het meest gevangen in de Noordzee?

- ☐ a haring en schol
- ☐ b zalm en makreel
- ☐ c sardines en tonijn

5 Hoe komt het dat zeewater zout is? Van waar is dit zout afkomstig?

- ☐ a van zeewieren die zout afgeven aan het water
- ☐ b van menselijk en dierlijk afval dat in de zee terecht komt
- ☐ c van de gesteenten die verwerken op het land

6 Waarom zou handmatige strandreiniging (afval met hand of prikker opruimen) beter zijn voor het milieu dan machinale strandreiniging?

- ☐ a het natuurlijk materiaal (bv. wieren) blijft liggen als een bron van voedsel voor andere dieren
- ☐ b de kans dat er afval op het strand blijft liggen is uiterst klein
- ☐ c machinale strandreiniging is even goed voor het milieu als handmatige strandreiniging

7 Wat is de gemiddelde diepte van de Noordzee?

- ☐ a 25 meter
- ☐ b 95 meter
- ☐ c 215 meter

8 Wat is het verschil tussen regressie en transgressie bij kustontwikkeling?

- ☐ a bij regressie overspoelt de zee het land, bij transgressie trekt de zee zich terug
- ☐ b bij transgressie overspoelt de zee het land, bij regressie trekt de zee zich terug
- ☐ c regressie en transgressie zijn termen die niet voorkomen in de zeewetenschappen

9 Vanaf welke temperatuur bevriest stilstaand zeewater?

- ☐ a bij -1°C
- ☐ b bij -4°C
- ☐ c bij -12°C

10 Op welke manier wordt er het meest gevestigd aan de Belgische kust?

- ☐ a met warrelnetten
- ☐ b met sleepnetten
- ☐ c met fuiken

11 Hoe word je strandredder aan de Vlaamse kust?

- ☐ a je moet het brevet van 1500 m zwemmen bezitten en je inschrijven bij je gemeente
- ☐ b je moet een opleiding volgen aan het WOBRA (West-Vlaamse opleidingscentrum voor brandweer-, redding- en ambulancediensten)
- ☐ c je moet je inschrijven in de vzw. Strandreddingsdienst Noordzee

12 Wat is geïntegreerd kustzonebeheer?

- ☐ a een proces waarbij alle sectoren samenwerken aan een optimaal beheer van het kustecosysteem en de menselijke activiteiten
- ☐ b een proces waarbij elke sector afzonderlijk een langetermijnvisie maakt voor de kust
- ☐ c deze term moet nog uitgevonden worden

13 Wat is de functie van 'golfbrekers' (= strandhoofden is juiste woord)?

- ☐ a strandhoofden moeten het zand op het strand houden zodat het niet verloren gaat door de sterke stroming
- ☐ b strandhoofden moeten zwemmers beschermen tegen de sterke stroming
- ☐ c strandhoofden dienen om bij vloed de kracht van de golven te doen afnemen

14 Kies de juiste geografische volgorde van volgende Vlaamse kustgemeenten en badsteden: Knokke-Heist, De Haan, Oostende en Koksijde?

- ☐ a Knokke-Heist - Oostende - De Haan - Koksijde
- ☐ b Knokke-Heist - De Haan - Oostende - Koksijde
- ☐ c De Haan - Knokke-Heist - Koksijde - Oostende

* oplossingen: 1c/2b/3a/4a/5c/6a/7b/8b/9b/10b/11b/12a/13a/14b

MD Bij de zeekennistest behaalden de 1249 ondervraagden een gemiddelde score van slechts 52%. Hoewel natuurlijk kan gediscussieerd worden over de moeilijkheidsgraad van de gestelde vragen, blijft het toch wel merkwaardig dat bijvoorbeeld amper 28% van de ondervraagden weet dat stilstaand zeewater niet bij 0° C - zoals voor zoet water het geval is - maar pas bij lagere temperaturen bevroert

DD De kennis van de zee wordt kennelijk bepaald door de relatie die men in het dagelijkse leven heeft met kust en zee. In dalende volgorde bedroeg de score voor de zeekennistest voor wie werkt op zee 64%, voor wie werkt aan de kust 57%, voor wie woont aan de kust 56%, voor wie er niet woont of werkt maar minstens vijf dagen per jaar aan de kust vertoeft 49% en voor zij die geen echte relatie hebben met zee of kust 43%

geen golven breken maar vooral het wegspoelen van het strand moeten afremmen...

Kustbewoners en ASO-ers scoren iets beter

Begrijpelijk(er)wijs scoren de zeewetenschappers het hoogst (78%), gevolgd door de leerlingen ASO (53%) en de senioren (49%). Over de leeftijdsgroepen heen doen kustbewoners (56%) het iets beter dan niet-kustbewoners (48%). Het zou kunnen dat dit verband houdt met de neiging van scholen uit kustgemeenten om bij het invullen van de lessen sneller naar zeegerelateerde onderwerpen te grijpen. Meer algemeen blijkt er een duidelijk verband te bestaan tussen de relatie die men heeft met zee en kust, en het kennisniveau (zie figuur hieronder). In dalende volgorde bedraagt de score voor de zeekennistest voor wie werkt op zee 64%, voor wie werkt aan de kust 57%, voor wie woont aan de kust 56%,

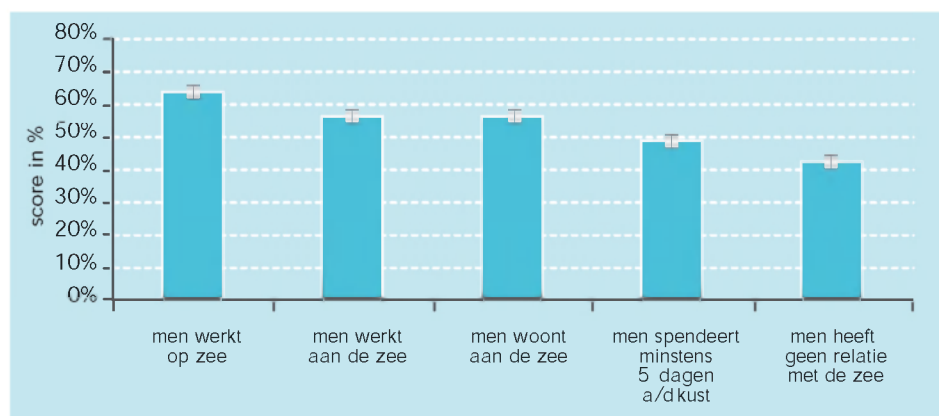

Daarnaast blijkt het kennisniveau ook gestuurd (lees: significant beïnvloed) door de gevolgde opleiding; hoe hoger de opleiding, hoe beter de score: universiteit (58%), hoger onderwijs (56%), secundair onderwijs (52%) en lager onderwijs (42%). Moeilijk te verklaren is waarom mannen (56%) beter scoren dan vrouwen (50%). Zowel bij de jongeren (55 versus 51%) als bij de senioren (53 vs. 47%) lijken ze een stapje voor te hebben. Het verschil bij deze laatste groep kan mogelijk(er)wijs beïnvloed zijn door het verschil in scholingsgraad. Vrouwen hadden vroeger ontegensprekelijk minder toegang tot verdergezet onderwijs, wat zich ook vertaalt in het aandeel ondervraagde vrouwen/mannen dat enkel lager onderwijs (31/24%) genoot. Dat 17-18 jarige meisjes slechter scoren dan hun mannelijke klasgenoten is een mysterie... Wie heeft een verklaring?

Wat we altijd al hadden willen weten over de zee

We probeerden ook te achterhalen in welke zee- en kustinformatie men vooral geïnteresseerd is. Die interesses werden getoetst op tweeërlei wijze. Aan de hand van twee sessies (gebruik makend van de zogenaamde 'nominale groepstechniek'), mochten telkens 8 deelnemers vrijuit ideeën spuien over wat zij aan informatie over zee en kust zouden willen verkrijgen. Daarnaast zat in de hierboven geschetste enquête ook een open vraag vervat en een verzoek om een appreciatie te geven aan de 32 thema's die tot hertoe behandeld werden in het VLIZ-infomagazine over zee en kust 'De Grote Rede'. Dit zijn alvast de resultaten:

Samenhang tussen je kennis van en je relatie met de zee

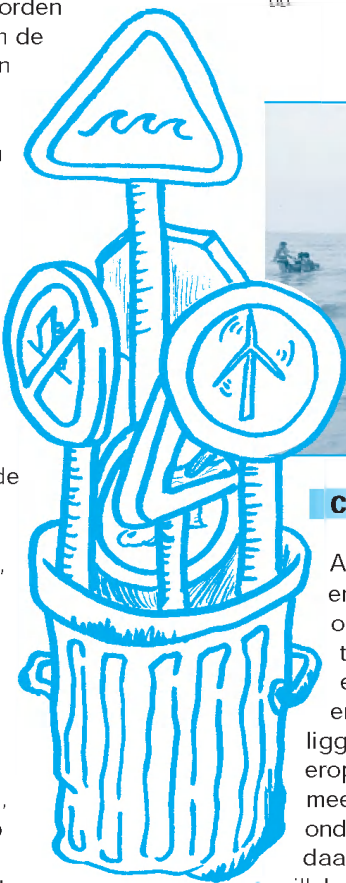

Wat als bedreigend wordt ervaren draagt het meest interesse weg

Bij de 10 best scorende thema's uit de lijst van 32, zijn er opvallend veel die direct of indirect verband houden met de bedreiging van het eigen welzijn of dat van de dieren en planten in zee (bv. zeeverontreiniging, duurzame toekomst, Tricolorramp, kustverdediging...).

Ook nieuwe evoluties, zoals het verschijnen van windmolens op zee, dragen heel wat aandacht weg. Puur zakelijke informatie die niet direct met het eigen welzijn verband houdt (bv. bebakening op zee, scheepvaart, waterwinning in de duinen...) scoren dan weer beduidend slechter. Het lijkt er dus op dat men vooral op een correcte manier wil geïnformeerd worden over de toestand van de zee (en zijn fauna en flora) en over alles wat mogelijkwerijs het gewone doen en laten zou kunnen verstoren.

Ook uit de open vragen komt dit sterk naar voor, met vooraan in de lijst van 25 meest geciteerde informatiewensen o.a.: het leven in zee en de evoluties hierin, de invloed van de klimaatsverandering, de kans op overstromingen aan de kust, de kwaliteit van gevangen vis en de risico's bij consumptie, de kwaliteit van het Noordzeewater, weersvoorspellingen, de gevarenczones op het strand, het ontstaan van onderstromingen. Ook verwacht men te worden geïnformeerd over het gevoerde beleid en hoe bij dit beleid wordt samengewerkt tussen de overheid en de andere actoren, de besteding van financiële middelen hierbij en de geplande beschermingsmaatregelen. Van de 25 meest geciteerde interessepunten behandelde dit infomagazine over zee en kust, de Grote Rede, er direct of indirect reeds 14. Te behandelen onderwerpen als filevorming op weg naar zee, beroepen op zee, kwaliteit van visproducten en Noordzeewater, het ontstaan van zandbanken, gevarenczones op het strand etc. kwamen nog niet aan bod. Er is dus nog werk aan de winkel, ook voor deze redactie!

DD

In de kennistest over zee en kust scoren, zowel bij de jongeren (55 versus 51%) als bij de senioren (53 vs. 47%), mannen beter dan vrouwen. Het waarom is ook ons een raadsel...

DD

Conclusie

Algemeen kan gesteld worden dat er bij de modale burger over dit onderwerp - zeker in verhouding tot het enorme belang van zeeën en oceanen voor het aardse leven en functioneren - nog veel kansen liggen tot kennisuitbreiding. Het lijkt erop dat wat zich afspeelt op zee meer aandacht verdient binnen de onderwijsprogramma's dan wat vandaag het geval is, en minder aan de willekeur van de school zelf mag worden overgelaten. Daarnaast is het duidelijk dat er nog heel wat 'zeevragen' leven bij de bevolking die moeten beantwoord worden door de mensen actief in het veld (informatie- en bezoekerscentra, administraties, onderzoeksinstellingen). Vooral de als mogelijke bedreiging geziene evoluties voor het eigen welzijn van de mens en dat van zeedieren en -planten, staan hoog genoteerd op het verlanglijstje.

Tom Hoeberigs* en Jan Seys

* Arteveldehogeschool, Opleiding Sociaal werk, Campus Sint-Annaplein
Sint-Annaplein 31, B-9000 Gent

DD

Het lijkt er op dat men vooral op een correcte manier wil geïnformeerd worden over de toestand van de zee (en zijn fauna en flora) en over alles wat mogelijkwerijs het gewone doen en laten zou kunnen verstoren